

Становище

на проф. д-р Милияна Каймакамова за дисертационния труд на Тервел Жечков Попов на тема: „Българската държавна традиция в земите на север от Долен Дунав (Влашка низина, Молдова и Бесарабия) от края на XII до края на XV в.“

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“

Историята на земите северно от Дунавската делта, владени от средновековна България през различните периоди от съществуването ѝ, става предмет на изследване в медиевистиката още в края XIX – първите десетилетия на XX в. Научният интерес към този изключително важен историографски проблем продължава и до днес. Една от характерните особености на досегашните трудове е, че те са посветени на отделни политически събития и на произтичащите от тях етническите промени, които регистрират присъствието или отсъствието на българска власт в тези земи. Все още обаче липсва изследване, което да проследи по-цялостно засилването или отслабването на българската държавна традиция в тях. Това бе и основната причина, която ме мотивира като научен ръководител на Тервел Попов в избора на темата на неговата дисертация.

Другата причина е свързана със самите научни интереса на докторанта. В тази връзка бих искала да отбележа, че Т. Попов се ориентира към тази проблематика ясно по време на обучението си в магистърската програма „България и българите (VII-XIX в.)“, функционираща в рамките на катедра „История на България“. Под научното ръководство на колежата доц. Георги Николов той написа дипломна работа на тема „Българската власт и етническо присъствие на север от Дунав при възобновяването на Българското царство (края на XII – края на XIV в.)“. Същата бе защитена успешно през 2013 г. Затова най-логично бе той да продължи своите наблюдения по тази тема с идеята нейното разглеждане да се постави на една по-широка научна основа.

И тук е мястото да посоча, че при уточняването на темата на дисертацията и нейните хронологически граници се взеха под внимание няколко научни съображения, обсъдени с колежата Т. Попов още в началото на съвместната ни работа. Едното от тях бе свързано с безвъзвратната загуба на Задкарпатието, Трансилвания и Банат, и на земите между реките Днестър и Днепър от Българското царство с унищожаването му от Византия през 1018 г. Това наложи конкретизирането на географските параметри на изследването. Другото съображение бе свързано с добре изразеното влияние на българския политически и културен модел в района на Долния Дунав през първото столетие на османското владичество на Балканите. Както е видно от изворите, съществуването образно казано на „България след България“ през XV в. намира израз в живота на градовете и крепостите като Белград-Маврокастро, Килия, Северин, Гюргево и Малък Никопол, които са били под българска власт за определено време през XIII-

XIV в. и в развитието на Дунавските княжества Влахия и Молдова като самостоятелни държавни формации.

В процеса на разработването на темата силно се открие постоянният стремеж на Т. Попов към издирване и въвеждане в научно обръщение на нови или по-малко използвани извори. Проявените упоритост и усърдие в тази насока дадоха своя успешен резултат. Неговото изследване се базира на значителен по обем изворов материал, който включва различни унгарски и влашки грамоти, чужди исторически съчинения, пътеписи, географски описания, както и голям брой български имитационни монети, открити главно във Влашката низина (Плоещ, Букурещ, Северин, Калафат и др.), керамика и др. При разглеждането на отделните въпроси авторът подлага на задълбочен анализ 50 писмени паметника. Благодарение на това за пръв път в медиевистиката се създава значително по-изчерпателна представа за състоянието на българската политическа власт във Влашката низина, Молдова и Бесарабия през посочения период. Това според мен е един от съществените приноси, направени в дисертацията.

При историографския обзор проличава критичният поглед на дисертанта върху приносите и слабостите на българските и чужди изследвания, посветени на различните въпроси от проблематиката, тясно свързана с темата на дисертацията. Преди всичко тук ще подчертая осведомеността на автора върху по-старата и новоизлязлата през последните години румънска литература. Това му позволява при разглеждането на съдбата на отвъддунавските български владения през XIII–XIV в. да покаже несъстоятелността на тезите, поддържани от някои румънски историци.

Проследяването на историята на отвъддунавските владения на ранносредновековна България в глава първа дава възможност да се видят дълбоките корени, които пуска в тях българската държавна традиция. В тази въвеждаща по своя характер част от дисертацията авторът показва по убедителен начин умението си за анализ и синтез на основната информация в изворите и литературата.

По същество политическият аспект на българската държавна традиция в отвъддунавските земи са предмет на разглеждане в трета и четвърта глава. Заслуга на докторанта е изясняването на редица въпроси, отнасящи се до политиката на първите трима Асеневици за присъединяването, териториалния обхват и значението на горепосочените територии в процеса на тяхното освободително движение. Направените от Т. Попов наблюдения, констатации и изводи винаги са много добре обосновани на основата на сведенията в изворите. Разкрито е противоборството между България и Византия в техните стремежи за овладяване на земите, северно от голямата река. В тази част от изследването много добре се откроява още едно ценно качество на дисертанта като изследовател. То е свързано с извличането колкото се може повече информация от изворите с цел изчерпателно разглеждане и изясняване на спорните въпроси. Това проличава в неговия коментар за дейността на цар Калоян, за унгарската политика в отвъддунавските земи, за значението на татарското владичество и последиците от него, за ролята на цар Теодор Светослав и Шишмановци за възстановяването на българските

владения на север от р. Дунав. Приносен характер има и използването на археологическите свидетелства за връзката между двете страни на Дунава най-вече през XIV в. по отношение на българската държавна традиция. Безспорен принос на дисертанта тук е и въвеждането в научно обръщение на редица артефакти от сферата на архитектурата, керамиката, ювелирното изкуство, доказващи сходството в материалната култура на север и на юг от р. Дунав.

Изцяло оригинален характер имат последните две глави от дисертацията. В първата от тях „Съдбата на българските отвъддунавски градове и крепости от края на XIV до края на XV в.“ за пръв път се създава цялостна представа за влиянието и съхранението на българската държавна и културна традиция в историята на Белград-Маврокастро, Килия, Гюргево, Малък Никопол/Холавник и Северин. На анализ са подложени строителни надписи на старобългарски език и е проследена политическата съдба на селищата в хода на борбата на власи и унгарци срещу османците. В последната, шеста глава „Влияние на българската държавна традиция върху институциите на Дунавските княжества“ се дава точна представа за сходството между титлата на българските царе и титуларните формули и величаещите епитети, използвани от влашките и молдовските владетели. Т. Попов обръща внимание на факта, че основната разлика между тях се състои в етническият и географският елемент. Систематизирани и анализирани са данните от влашките и молдовските грамоти, удостоверяващи навлизането на различни български титли, институции и епитети в държавната уредба на Влахия и Молдова като „воевода“, „велик воевода“, „господин“, „велики и мали боляри“, „чашник“, „велик логотет“, „мечоносец“, „самодържец“, „благовенчан“ и др. Изтъква се значението им за като допълнителен изворов материал, който частично допринася за по-доброто осветляване на въпроса за функциите и ролята на българското болярство през XIII-XIV в.

Индивидуалният изследователски почерк на г-н Т. Попов проличава и от заключението, което е оригинално по съдържание. В него се прави периодизация на българската държавна традиция в земите на север от Долен Дунав. Обособените шест периода в нейната история следват хода на държавно-политическата история на Българското царство. Изцяло поддържам тезата на Т. Попов, според която през шестия период, обхващащ времето от падането на България под османска власт в края на XIV в. до края на XV в., може да се говори за българско държавно „наследство“ във Влахия и Молдова.

Горепосочените приноси в дисертацията ми дават основание да препоръчам на почитаемите членове на научното жури да присъдят образователната и научна степен „ДОКТОР“ на Тервел Жечков Попов. Убедена съм, че той напълно я заслужава.

12. 04. 2017 г.

София

проф. д-р Милияна Каймакамова